



Uniwersytet
Wrocławski

Wybrane problemy ochrony praw człowieka w Polsce

pod redakcją
Larysy Leszczenko
i Jolanty Szablickiej-Żak

Wrocław 2016

**Wybrane problemy
ochrony praw człowieka w Polsce**

Wybrane problemy ochrony praw człowieka w Polsce

**pod redakcją
Larysy Leszczenko
i Jolanty Szablickiej-Żak**

Wrocław 2016

Komitet Redakcyjny

prof. dr hab. Leonard Górnicki – przewodniczący

mgr Bożena Górna – członek

mgr Aleksandra Dorywała – sekretarz

Recenzent: *dr hab. Renata Duda, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Studiów Międzynarodowych*

Publikacja jest sfinansowana ze środków
Wrocławskiego Towarzystwa Opieki nad Więźniami - Dolnośląski Ośrodek Mediacji

© Copyright by Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Korekta: *Dorota Sideropulu*

Projekt i wykonanie okładki: *Karolina Drozd*

Skład i opracowanie techniczne: *Aleksandra Kumaszcza, Tomasz Kalota eBooki.com.pl*

Druk: *Drukarnia Beta-druk, www.betadruk.pl*

Wydawca

E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa.

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

ISBN 978-83-65431-28-8 (druk)

ISBN 978-83-65431-29-5 (online)

Spis treści

Wstęp	9
Elżbieta Dobiejewska	
List do uczestników seminarium	13
Jolanta Szablicka-Żak	
Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więźniami. Dwadzieścia pięć lat działalności.....	17
Maria Kisielnicka	
Dlaczego mediacje.....	23
Laura Koba	
Problemy ochrony praw człowieka w Polsce	35
Agnieszka Florczak	
Polska przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka – bilans doświadczeń w latach 1993–2014.....	49
Magdalena Bainczyk	
Konstytucyjna zasada poszanowania praw człowieka w procesie integracji europejskiej – od wspólnoty do zbieżności aksjologicznej.....	65
Natalia Kłaczyńska	
Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji w systemie ochrony praw osób pozbawionych wolności.....	79
Barbara Jezierska	
Skuteczność oddziaływań resocjalizacyjnych a mechanizmy powstawania zachowań przestępczych	93
Anetta Grzesik-Robak	
System kształcenia o prawach człowieka na poziomie ponadgimnazjalnym jako element budowy społeczeństwa obywatelskiego.....	101
Arkadiusz Kamiński	
Przestrzeganie praw nieletnich na terenie młodzieżowych ośrodków wychowawczych.....	111
Larysa Leszczenko	
Kwestie praw człowieka w traktatach dwustronnych o dobrosąsiedztwie między Rzeczpospolitą Polską a Białorusią, Rosją i Ukrainą. Uwarunkowania polityczne.....	127
Yuliya Lesyk	
Naruszenia praw człowieka w Polsce – perspektywa białoruska	141

Wstęp

Jubileusz Wrocławskiego Towarzystwa Opieki nad Więźniami (WTONW) oraz 20-lecia Dolnośląskiego Ośrodka Mediacji (DOM) wpisał się w obchody 25-lecia wolnej Polski. Rok 2014 był bogaty w wydarzenia polityczne, naukowe i kulturalne uświęcające 25-lecie rządów demokratycznych w Polsce.

VI Seminarium Naukowe pod tytułem *Prawa człowieka w Polsce. 25 lat transformacji systemowej*, które odbyło się w październiku 2014 roku w Ratuszu, w historycznej Sali Sesyjnej Rady Miejskiej we Wrocławiu, nie tylko stanowiło próbę podsumowania działalności WTONW-DOM, odnosiło się również do istniejących problemów w dziedzinie ochrony praw człowieka we współczesnej Polsce. Uczestnikami i Gośćmi Seminarium byli przedstawiciele Urzędu Miasta Wrocławia, Rzecznika Praw Obywatelskich (Biuro Terenowe we Wrocławiu), Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej i Zakładów Karnych, wykładowcy akademicy z Wrocławia, Warszawy, Krakowa i Zielonej Góry, studenci i doktoranci Uniwersytetu Wrocławskiego oraz członkowie WTONW-DOM. W Seminarium brali udział także członkowie Solidarności Walczącej, Kornel Morawiecki – działacz opozycji antykomunistycznej w czasach PRL-u, obecnie poseł do Sejmu RP, oraz Hanna Łukowska-Karniej.

Z listem do Uczestników Seminarium zwróciła się jedna z założycielek i wieloletnia Prezes WTONW – Elżbieta Dobiejewska, która odwołując się do początków działalności WTONW-DOM, podziękowała Członkom Towarzystwa za zaangażowanie oraz długoletnią pracę na rzecz organizacji. Chwilą milczenia uczczono osoby, które zmarły, a dzięki którym WTONW-DOM aktywnie funkcjonowało przez wiele lat. Rys historyczny powstania oraz działalności WTONW-DOM przedstawili obecna Prezes Towarzystwa Jolanta Szablicka-Żak oraz wieloletni działacz Towarzystwa Henryk Kasprzak. W wystąpieniach działaczy WTONW-DOM oraz zaproszonych gości i prelegentów podkreślano

szczególne znaczenie dla funkcjonowania i umacniania wartości demokratycznych w państwie aktywność inicjatyw oddolnych, działalność tzw. trzeciego sektora. Ze względu na trudny obszar, jakim jest zaangażowanie na rzecz praw człowieka, działalność organizacji pozarządowych często napotyka bariery i przeszkody, a czasem niechęć ze strony instytucji i urzędów, które mogą być „potencjalnymi naruszcicielami” praw jednostki¹. Specyficzny obszar działalności WTOOnW-DOM, do którego odnosi się niesienie pomocy osobom osadzonym, nie zawsze odnajduje akceptację w społeczeństwie, spotyka się z krytyką i negowaniem sensu takiej działalności. Z drugiej zaś strony, zapotrzebowanie na taką działalność jest zauważalne nie tylko wśród bezpośrednich zainteresowanych – osób przebywających w zakładach karnych lub aresztach, ale również w systemie penitencjarnym². W tym kontekście warto podkreślić, że więziennictwa, a także innych dziedzin życia społecznego kraju, nie ominęły zmiany polityczno-ustrojowe, które wciąż trwają³. Zauważalny nadal jest także niewystarczający poziom edukacji w dziedzinie praw człowieka w społeczeństwie, co przekłada się na nieporadność prawną w życiu codziennym oraz negowanie prawa do poszanowania godności osób pozbawionych wolności.

W prezentowanym zbiorze omówiono wybrane problemy ochrony praw i wolności jednostki w Polsce. W nawiązaniu do jubileuszu WTOOnW-DOM w artykule J. Szablickiej-Żak zaprezentowano ideę powstania oraz 25-letnią historię Towarzystwa, które jako jedno z nielicznych w takiej formule funkcjonuje w Polsce.

Maria Kisielnicka w artykule *Dlaczego mediacje* odwołała się do teoretycznych kwestii w dziedzinie mediacji, a także wskazała na różnice dotyczące mediacji w sprawach karnych, nieletnich, cywilnych, rodzinnych oraz gospodarczych, transgranicznych. Kisielnicka ukazuje rolę „sprawiedliwości naprawczej” dla jednostki: „Należy dążyć do tego, aby przestępca odpłacił za swój czyn możliwie największym dobrem, jakie jest w stanie uczynić. Po wyrządzonej krzywdzie powinno nastąpić dobro”. W artykule akcentowano rolę mediacji w kontekście zaleceń Unii Europejskiej.

Laura Koba w swoim artykule *Problemy ochrony praw człowieka w Polsce* przedstawiła nie tylko przebieg zmian systemowych w Polsce, ale też towarzyszący im proces stanowienia systemu ochrony praw człowieka w kraju, wskazała na istniejące problemy

¹ Na ten temat zob.: M. Nowicki, *Co to są prawa człowieka?* http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/MNowicki_001.pdf, [data dostępu 15.07.2015].

² Zob. np.: Podpisanie Programu współpracy Ministerstwa Sprawiedliwości z NGO, <http://www.sw.gov.pl/pl/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-warszawa/news,34681,podpisanie-programu.html>, 15-10-2015; *Program Współpracy Ministerstwa Sprawiedliwości z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2016*, <https://ms.gov.pl/pl/informacje/download,7295,0.html>, [data dostępu 10.02.2016 r.]

³ Na ten temat więcej zob.: H. Machel, *Wybrane problemy i zadania więziennictwa polskiego*, „Przeгляд Więziennictwa Polskiego” 2009, nr 62-63, ss. 103-119, dostęp: http://sw.gov.pl/Data/Files/kunickim/pwp/pwp_62_63.pdf.

oraz zagrożenia dla praw i wolności jednostki w państwie, gdzie system demokratyczny jest nadal w trakcie становienia.

Poziom ochrony praw i wolności jednostki w Polsce w dużym stopniu zależy także od implementacji europejskich standardów oraz współpracy z Radą Europy. Doświadczenia Polski w relacjach z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka rozważa Agnieszka Florczak w artykule *Polska przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka – bilans doświadczeń w latach 1993–2014*. Autorka zaprezentowała ewolucję zmian w relacjach między ETPC a Polską, wskazując na ich pozytywny wynik.

Magdalena Bainczyk w artykule *Konstytucyjna zasada poszanowania prawa człowieka w procesie integracji europejskiej – od wspólnoty do zbieżności aksjologicznej* poruszyła niezwykle ważne i aktualne problemy dotyczące zagwarantowania praw i wolności jednostki w Ustawie Zasadniczej oraz zmian w krajowym systemie ochrony praw człowieka, jakie zaszły po rozszerzeniu Unii Europejskiej. Autorka podkreśliła znaczenie zasad poszanowania praw człowieka jako elementu europejskiej wspólnoty aksjologicznej, odwołała się także do orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego RP, wskazując na możliwość kontroli zgodności przepisów prawa unijnego z wolnościami i prawami konstytucyjnymi państw członkowskich.

Ze względu na charakter działalności WTONW-DOM w niniejszym tomie szczególną uwagę zwrócono na przestrzeganie praw i wolności jednostki w placówkach izolacyjnych. Kwestie dotyczące funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji (KMP) przedstawiła Natalia Kłaczyńska w artykule *Wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji w systemie ochrony praw osób pozbawionych wolności*. Autorka odwołała się do genezy i organizacji Krajowego Mechanizmu Prewencji, omówiła zadania KMP i zwróciła uwagę na specyfikę wizytacji w miejscach ograniczenia oraz pozbawienia wolności. Kłaczyńska podkreśliła również szczególną rolę instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w realizacji zadań KMP.

Debatę nad skutecznością oddziaływań resocjalizacyjnych a mechanizmami powstania zachowań przestępczych w artykule *Skuteczność oddziaływań resocjalizacyjnych a mechanizmy powstawania zachowań przestępczych* przedstawiła Barbara Jezierska. Autorka zaprezentowała komparatystyczne podejście do problemów resocjalizacji, odwołała się do bogatego wyboru literatury przedmiotu, obrazującej zarówno amerykańskie podejście wobec poruszonego problemu, jak i europejskie.

Anetta Grzesik-Robak w artykule *System kształcenia o prawach człowieka na poziomie ponadgimnazjalnym jako element budowy społeczeństwa obywatelskiego* zwróciła uwagę na wyzwania edukacyjne w zakresie praw człowieka we współczesnej szkole. Autorka odniosła się do analizy wybranych programów edukacyjnych w szkołach ponadgimnazjalnych oraz przedstawiła badania obrazujące poziom wiedzy uczniów na temat

praw człowieka. Badania przeprowadzono na określonej grupie uczniów licealistów. Grzesik-Robak wnioskuje, iż edukacja o prawach człowieka jest procesem trwającym, powinna ona także dostarczać aktualnych informacji oraz szybko reagować na zachodzące zmiany we współczesnym świecie.

Problemy w realizacji praw nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych ukazał Arkadiusz Kamiński w artykule *Przestrzeganie praw nieletnich na terenie młodzieżowych ośrodków wychowawczych*. Autor przytoczył interesujące badania własne dotyczące poruszonej kwestii, uwzględnił szeroki kontekst społeczno-ekonomiczny, który warunkuje również określone zachowania społeczne. Kamiński uznaje, że „instytucje resocjalizacyjne nie są idealnym miejscem i należytym środowiskiem wychowawczym, ale w przypadku młodych ludzi wchodzących w konflikt z prawem czasami jedyną możliwością”.

W swoich artykułach Larysa Leszczenko i Yuliya Lesyk odniosły się do zagadnień ochrony praw człowieka w kontekście polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. Wskazały również na istniejące zagrożenia dla praw i wolności jednostki w przypadku ignorowania przez państwa ustalonych po drugiej wojnie światowej zasad i norm prawa międzynarodowego. W artykule *Kwestie praw człowieka w traktatach dwustronnych o dobrosąsiedztwie między Rzeczpospolitą Polską a Białorusią, Rosją i Ukrainą. Uwarunkowania polityczne* L. Leszczenko zaprezentowała analizę treści traktatów o dobrosąsiedztwie ze wschodnimi sąsiadami Polski – Białorusią, Rosją i Ukrainą. Autorka skupiła się na kwestiach dotyczących praw człowieka w umowach dwustronnych, podkreśliła przy tym uwarunkowania polityczne, które miały wpływ na treść omawianych traktatów. W swojej analizie odniosła się również do „słabych” stron traktatów i ich możliwych konsekwencji w relacjach Polski z państwami ościennymi.

Yuliya Lesyk w artykule *Naruszenia praw człowieka w Polsce – perspektywa białoruska* poruszyła mało znany w polskich badaniach problem dotyczący próby wykorzystania kwestii praw człowieka jako elementu dyskredytacji państwa. Autorka skonfrontowała raporty białoruskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych odnoszące się do naruszeń praw człowieka w wybranych państwach świata ze stanem rzeczywistym. Na przykładzie polskich realiów wskazała na manipulacje i przekłamania stosowane w białoruskim raporcie przygotowanym przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Publikacja została sfinansowana ze środków Wrocławskiego Towarzystwa Opieki nad Więźniami.

Larysa Leszczenko
Jolanta Szablicka-Żak

Drodzy Koleżanki i Koledzy,
Szanowni Państwo,

Kłaniam się uczestnikom seminarium zorganizowanego z okazji 25-lecia pracy Wrocławskiego Towarzystwa Opieki nad Więźniami i 20-lecia pracy nad mediacją w ramach Dolnośląskiego Ośrodka Mediacji.

Życie nie pozwala mi spotkać się z Państwem i osobiście złożyć podziękowania za pomoc w realizacji statutowych celów naszej organizacji. Praca ta była możliwa dzięki merytorycznemu, psychicznemu i finansowemu wsparciu wielu osób i instytucji z Polski i zagranicy.

Proszę pozwolić, że wymienię tych, którzy przez wiele lat umożliwiali nam pracę z więźniami nad ich readaptacją do życia na wolności, wsparcie charytatywne i psychologiczne więźniów i ich wielodzietnych rodzin oraz edukację szeroko pojętego społeczeństwa. Bez nich nasze działanie byłoby utrudnione bądź niemożliwe.

Przede wszystkim dziękuję członkom Towarzystwa: „więziennikom” i mediatorom za dyżury, pracę charytatywną, edukacyjną oraz propagowanie i prowadzenie mediacji. Przez ćwierć wieku było wiele osób i instytucji. Na pewno nie wszystkich wymienię, za co przepraszam. Byli to m.in.:

– Jego Eminencja książę kardynał Henryk Gulbinowicz, książę dr Wojciech Tokarz, dzięki którym uzyskaliśmy siedziby, a więc i możliwość sądowej rejestracji Towarzystwa w sierpniu 1989 roku.

– członkowie założyciele i członkowie pierwszego zarządu Towarzystwa, przyjaciele, którzy umarli: śp. radca prawny Józef Chuchła, mgr Pola Stawiarz, prof. dr inż. Marek Zakrzewski, dr Maria Markowska, doc. dr Felicjan Szymankiewicz, mgr Jadwiga Ziębina, mgr Antoni Dindorf, dr inż. Stanisław Romanów, Irena Brosiowa, dr Janina Waluk, sędzia Tadeusz Szewioła, mecenas Adam Lewek, oraz żyjący: doc. dr Jerzy Wilimowski, mgr Zofia Stróżecka-Tichy, mgr inż. Bolesław Stembalski, mgr Honorata Rzeźnik, dr Jolanta Szablicka-Żak, prof. dr hab. Henryk Kasprzak, mgr Zofia Giędanowska, mgr Agnieszka Chrzanowska, Jadwiga Marcinkiewicz, Jarmila Onyszko, Janina Stępniova, i ci, którzy wspierali organizacyjnie, merytorycznie oraz zapewniali finansowe rozliczenia projektów realizowanych przez Towarzystwo, co stanowiło wielkie wsparcie pracy prezesa: doc. dr Zbigniew Czwartosz, dr Elżbieta Żuchowska-Czwartosz, prof. dr Andrzej Murzynowski, prof. dr Ewa Bieńkowska, a także sędziowie Agnieszka Rękas i Ewa Lutowińska-Kutera oraz mecenas Edward Gorzelańczyk, którzy opracowali programy i edukowali prawnie, przybliżając ideę mediacji i sprawiedliwości naprawczej jako prekursorzy instytucji mediacji w Polsce.

Dzieła Towarzystwa mogły być realizowane dzięki merytorycznemu i finansowemu wsparciu polskich i zagranicznych urzędów, instytucji oraz fundacji. Były to: samorządowe władze miasta Wrocławia – prezydenci mgr Bogdan Zdrojewski i dr inż. Rafał Dutkiewicz, ale przede wszystkim wiceprezydent mgr Sławomir Piechota i mgr Dorota Kozak-Rybska jako odpowiedzialni za społeczne i socjalne sprawy w mieście; prezesi Sądów: Apelacyjnego i Okręgowego we Wrocławiu; Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej we Wrocławiu i jego dyrektor płk Ryszard Godyla; dyrektorzy zakładów karnych we Wrocławiu, Wołowie i Aresztu Śledczego we Wrocławiu, ale przede wszystkim śp. ppłk Danuta Nosek-Hilarska, mjr Janusz Karkocha, kapelani i dyrektorzy przywieziennych szkół; Okręgowa Rada Adwokacka we Wrocławiu; Okręgowa Izba Radców Prawnych we Wrocławiu, a ponadto: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich – ministrowie prof. dr hab. Andrzej Zoll i prof. dr hab. Irena Lipowicz, również Terenowe Biuro RPO we Wrocławiu i śp. dr Maciej Lis; Ministerstwo Sprawiedliwości – ministrowie mgr Andrzej Czuma, mgr Stanisław Chmielewski, dr Igor Działuk, którzy byli uczestnikami i referentami naszych seminariów; Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, współpraca przy merytorycznym przygotowaniu, przeprowadzeniu i opracowaniu seminariów; Helsińska Fundacja Praw Człowieka, która umożliwiła szkolenie dotyczące Europejskiej konwencji podstawowych praw i wolności człowieka. Uzyskaną wiedzę członkowie Towarzystwa przekazywali więźniom, pracownikom penitencjarnym i społeczeństwu; Fundacja Stefana Batorego; Dortmundzko-Wrocławska Fundacja św. Jadwigi, której Towarzystwo było fundatorem założycielem i która przez ponad 20 lat wspierała finansowo oraz materialnie, umożliwiając Towarzystwu charytatywną pomoc więźniom i ich wielodzietnym rodzinom – sędziowie August Wilhelm Heckt, Bernd Ammermann oraz Maria Heckt; belgijskie stowarzyszenie Lekarze bez Granic – jego dotacje pomogły zbudować laboratorium spawalnicze i umożliwiły szkolenie uczniów szkół przywieziennych zakończone egzaminem państwowym na książeczkę spawacza, ułatwiającą otrzymanie pracy na wolności, zakładać przywiezienne ogrody i szkolić do zawodu pomocnik ogrodnika; Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, która wspierała finansowo zorganizowanie i przeprowadzenie polsko-niemieckich seminariów dotyczących rozwiązywania konfliktów dwunarodowościowych rodzin z uwzględnieniem konwencji haskiej o uprowadzeniu dziecka poza miejsce jego stałego zamieszkania; Biuro Mediacji przy Parlamencie Europejskim, które zwróciło się do Dolnośląskiego Ośrodka Mediacji z prośbą o opracowanie sposobu rozwiązywania konfliktów dwunarodowościowych rodzin; partnerska NGO w Berlinie Bundes Arbeit Gemeinschaft für Familie Mediation. Wspólna praca umożliwiła opracowanie Deklaracji Wrocławskiej, popartej przez polskich i niemieckich sędziów deklaracją z Wustrau. Przyczyniły się one do opracowania podpisanego

przez ministrów sprawiedliwości RP i RFN porozumienia dotyczącego transgranicznych mediacji dwunarodowościowych rodzin.

Szanowni Państwo,

raz jeszcze wszystkim wymienionym i pominiętym współpracownikom i donatorom serdecznie dziękuję za lata pracy, zaś w szczególności doc. dr. Zbigniewowi Czwaroszowi z Uniwersytetu Warszawskiego i posłowi mgr. Sławomirowi Piechocie. Bez ich wsparcia nie udałooby się zorganizować, przeprowadzić i opracować jedenastu seminariów dla ponad 1000 uczestników.

Zebraliście się, Państwo, w VII Międzynarodowym Dniu Mediacji i Sprawiedliwości Naprawczej, obchodzonym we Wrocławiu. Jego filozofia mieści się w fundamentalnych zasadach europejskiej Konwencji podstawowych praw i wolności człowieka, co jest tematem dzisiejszego seminarium.

Zasady sprawiedliwości naprawczej i Konwencja, oraz wynikające z nich uwarunkowania prawne w demokratycznych państwach prawa mówią, że obywatele mają prawo definiować swoje problemy. W ich rozwiązaniu powinni móc liczyć na pomoc państwa i samorządu. Tak postępować i wyegzekwować te prawa może człowiek świadomy swojej godności i podmiotowości obywatelskiej. Przygotowaniem do takiego postępowania zajmowało się Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więźniami – Dolnośląski Ośrodek Mediacji. W tej sali 14 października 2011 roku na seminarium nt. *Co ułatwia, a co utrudnia pojednanie* śp. premier Tadeusz Mazowiecki powiedział, że praca organizacji pozarządowych jest nieodzowna do prawidłowego politycznego funkcjonowania państwa.

Z tego też powodu członkowie Towarzystwa starali się postępować według zasady, że „nie zdobywa się tożsamości w polu zła. Podstawą tożsamości jest przeświadczenie, że to, co jest, dobre jest. Gdy jest inaczej, mamy iluzję tożsamości”. Ta myśl księdza Józefa Tischnera koresponduje ze słowami listu Jana Pawła II do więźniów, że „w czynności umysłu ludzkiego musi być włączona troska o człowieka i wrażliwość etyczną”.

Niech dzisiejsze obrady dadzą Państwu możliwość zwrócenia uwagi na powyższe myśli, a pobyt w sali sesyjnej Rady Miejskiej Wrocławia będzie pożyteczny i miły.

Serdecznie wszystkich pozdrawiam.

Elżbieta Dobiejewska

Wrocław, 17 października 2014 r.

W publikacji zaprezentowano interesujące rozważania dotyczące wybranych problemów w dziedzinie ochrony praw człowieka w Polsce po zmianach systemowych, które zostały zapoczątkowane w 1989 roku. [...] Autorzy uwzględnili również czynniki zewnętrzne, mające wpływ na kształtowanie się systemu ochrony praw człowieka w demokratycznej Polsce. Inicjatywę wydawniczą poprzedziło VI Seminarium Naukowe, które odbyło się w październiku 2014 roku we Wrocławiu i było poświęcone [...] 25-leciu działalności Wrocławskiego Towarzystwa Opieki nad Więźniami i 20-leciu Dolnośląskiego Ośrodka Mediacji. Jubileusz ten znakomicie wpisał się w obchody 25-lecia wolnej Polski.

Z recenzji wydawniczej
dr hab. Renaty Dudy

ISBN 978-83-65431-28-8 (druk)
ISBN 978-83-65431-29-5 (online)